

LIGJI MODEL UNCITRAL PËR ARBITRAZHI I TREGTISË NDËRKOMBËTARE

*Dr. Armand Krasniqi
mandikrasniqi@gmail.com*

Abstrakt

Arbitrazhi është njëra ndër metodat e zakonshme bashkëkohore për zgjidhjen e mosmarrëveshjeve të cilat eventualisht lindin gjatë zhvillimit të operacioneve në tregtinë ndërkombëtare. Është një mjet privat i zgjidhjes së konflikteve bazuar në marrëveshjen paraprake të palëve për t'ia referuar kontestin eventual për një gjykatë private. Kjo formë dhe metodë për të zhvilluar një çështje gjyqësore zakonisht preferohet për një seri arsyesh. Zhvillimi i procedurës para gjykatës së arbitrazhit ka tendencë të jetë shumë më i shpejtë se sa çështje e njëjtë kontestimore t'i adresohet një gjykatë kombëtare për t'u realizuar respektivisht gjykuar. Një gjykatë e arbitrazhit e kontraktuar – caktuar për të dëgjuar dhe zgjidhur një mosmarrëveshje sipas praktikave, me siguri të madhe do të kushtojë vëmendje të plotë e të vazhdueshme çështjes kontestimore. Gjykata e rregullta zakonisht kanë kohë të limituar, listat të gjata e të ndryshme të rasteve të cilat kërkojnë një përqendrim dhe vëmendje me të thelluar për gjykuar një rast, gjë e cila paraqet situatë të vështirë. Edhe pse gjykatat e arbitrazhit duhet të plotësojnë kërkesat e drejtësisë natyrore dhe të vendosin në pajtim me ligjin ato duhet dhe mund të miratojnë procedura fleksibile dhe të shpejtë. Arbitrazhi mund të jetë më i shtrenjtë se sa një proces gjyqësor i zhvilluar në një gjykatë të rregullt, megjithatë tregtarëve u konvenon dhe parimisht pajtohen që të qëndrojnë në këtë procedurë për të fituar në kohë dhe thjeshtësi procedurale. Përveç kësaj, shpenzimet e arbitrazhit zakonisht duhet të jenë të përballueshme nga palët dhe sipas rregullit nuk tatimohen nga të tatimpaguesit. Tregtarët shpesh preferojnë intimitetin e procesit të arbitrazhit për publicitet që merr pjesë gjatë procedurës gjyqësore.

Fjalët kyçe: Arbitrazh, gjykatë, konventa ndërkombëtare, ligji, vendimi i arbitrazhit;

Hyrja

Një pjesë e vendeve të Evropës Jug - lindore ende gjendet në fazën fillestare të procesit të anëtarësimit në Unionin Evropian. Pa asnjë dyshim,

procesi i harmonizimit dhe përafrimit të së drejtës vendore me të drejtën e Unionit Evropian, parasëgjithash parimeve të parapara në Librin e Bardhë që i dedikohet përgatitjeve të anëtarësimit, janë detyra të rëndësishme të institucioneve shtetërore. Në kuadër të këtij procesi fillimisht duhet të kontribuojnë institucionet akademike – shkencore të cilat konsiderojmë që tani më kanë arritur njohuri për të drejtën evropiane duke e shqyrtuar edhe procesin e harmonizimit sipas standardeve të kërkuara. Natyrisht, kjo bazë fillestare e fillimit të procesit të harmonizimit të legjislacionit të vendit të caktuar me atë të Unionit Evropian duhet iniciohet bazuar në traditën nacionale legjislative por edhe në bazë të metodave komperative të vendeve të cilat e kanë kaluar ose janë në këtë proces. Ky proces para së gjithash është edhe projekt institucional i cili përveç që u dedikohet qytetarëve të vendit përfitues i bënë edhe të gjitha ministrinë dhe organet ligjdhënëse. Në kuadër të kësaj veprimtarie harmonizuese rol të rëndësishëm luan edhe kompletimi i legjislacionit të brendshëm për arbitrazhin. Ky legjislacion jo vetëm që ndikon në shkarkimin e punës të cilën e kanë gjykatat e rregullta të vendit për zgjidhjen e tërësisë së çështjeve kontestimore në lëmin e biznesit por në mas të madhe ndikon në rritjen dhe garantimin e investimeve të huaja. Kjo për faktin se nëpërmjet të kontratave arrihet që të kontraktohet kontesti eventual në gjykatën e arbitrazhit si metodë dhe formë e specializuara për zbatimin e legjislacionit komunitar. Tregtarët shpesh preferojnë intimitetin e procesit të arbitrazhit dhe përjashtimin e parimit të publicitet që merr pjesë gjatë procedurës gjyqësore.

Arbitrazhi në kontekstin historik

Tani më nuk është kontestuese se arbitrazhi³⁸ në shoqërinë njerëzore ekziston që nga kohërat e vjetra. Sipas disa mendimeve dhe botimeve të ndryshme arbitrazhi ka ekzistuar gjithmonë dhe rrjedhimisht është i vjetër po aq se edhe vet shoqëria njerëzore. Për shkak të natyrës që ka në qarqet akademike konsiderohet se fenomeni arbitrazh i ka tejkaluar perceptimet internacionale dhe tani parqet një fenomen përfundimisht intelektual.³⁹

Duke i përmbledhur burimet historike për kuptimin, rolin ekzistencën, etj, të arbitrazhit mund të identifikojmë burime të hershme dhe atë që nga Greqia antike, Roma e vjetër, vendet e lindjes së afërt dhe të

³⁸ Fjalori i shqipes së sotme – botimi Toena Tiranë 2002 fjalën Arbitrazh e sqaron në dy kuptime. E para; nënkuptohet zgjidhje e mosmarrëveshjeve ndërmjet të palëve të ndryshme nga ana e një komisioni arbitrash, ndërkaq e dyta; Organ i posaçëm, që merret me zgjidhjen e mosmarrëveshjeve me karakter ekonomik, financiar, etj, ndërmjet palëve të ndryshme. Sipas fjalorit me fjalë e shprehje të huaja të autorit Mikel Ndreca i botuar nga Rilindja Prishtinë në vitin 1986 fjala arbitrazh rrjedh nga fjala frënge arbitrage – gjykim nga arbitri ndërkaq kuptimi i fjalës është identik si në fjalorin e cituar në sipër.

³⁹ Jarrosson CH., La notion d'arbitrage, Paris 1987 fq, 1

mesme. Andaj, mund të përfundohet se arbitrazhi është një institucion i vjetër që ka lindur dhe është zhvilluar gjatë periudhave të caktuara kohore pothuajse në shumicën e territoreve të vendeve. Deri në mesin e Shekullit XIX, ka dominuar lloji i arbitrazhit tradicional, roli i të cili ka qenë para së gjithash ruajtja marrëdhënieve të mira në mes të njerëzve të cilat në ndonjë formë kanë qenë të detyruar të jeton në bashkësi siç është rasti me familjen, të afërmit, etj.. Deri të arbitrazhi ka ardhur vetëm në rastet më ekstreme kur papajtueshmëritë respektivisht kontestet që kanë lindur kanë qenë aq të mëdha sa për zgjidhjen e tyre është dashur intervenimi i palës së tretë. Palët në kontest për arbitër kanë zgjedhur personin e caktuar ku gjykimi, dija, objektiviteti, besimi dhe autoritet i të cilit nuk qenë aspak të dyshimtë. Duhet theksuar se sipas këtij modeli janë menaxhuar dhe rregulluar kontestet politike dhe pronësore edhe në polisat e vjetra greke. Ky lloj tradicional i arbitrazhit edhe sot nuk është braktisur për të rregulluar konteste të caktuara në jetën shoqërore dhe përkrah tij janë zhvilluar edhe lloje të reja të cilat mund të klasifikohen sipas kriterëve të ndryshme. Sipas autorit Pak, arbitrazhet mund të klasifikohen sipas disa kriterëve: sipas mënyrës së zgjidhjes së kontestit: arbitrazhet që kontestet i zgjidhin me mjete juridike dhe arbitrazhet të cilat kontestet i zgjidhin me mjete jo juridike; sipas palëve pjesëmarrëse: arbitrazhet të cilat zgjidhin konteste në mes të shteteve sovraane, arbitrazhi për tregti të jashtme që zgjidhë kontestet nga lëmi i tregtisë ndërkombëtare dhe arbitrazhi për zgjidhjen e kontesteve nga tregtia me mallra dhe shërbime që qarkullojnë në sferën nacionale ose raporteve biznesore pa elementin e jashtëm; sipas qëndrueshmërisë: arbitrazhe të tregtare të përhershme dhe të përkohshme (ad hoc); sipas tërësisë së normave që vlejnë: arbitrazhe për tregti të jashtme të cilat i takojnë sistemit ndërkombëtar, arbitrazhin tregtar nacional respektivisht arbitrazhin e odave tregtare dhe arbitrazhin *ad hoc*.⁴⁰

Ky punim trajton kontratën në bazë të së cilës kontraktohet kompetenca e arbitrazhit ndërkombëtar (të përhershme – institucionale ose të përkohshme – ad hoc) për tregti për zgjidhjen e kontesteve të karakterit pasuror me element ndërkombëtar me ç'rast palët në bazë të kompetencave ligjore ua besojnë zgjidhjen e kontestit dhe vendimin e konsiderojnë të formës së prerë sikurse çdo vendim tjetër gjyqësor.

Zhvillimi i një arbitrimi të këtillë në kuadër të rregullimit të marrëdhënieve tregtare ndërkombëtare konsiderohet fenomen relativisht i ri. Që në fillim të Shekullit XIX disa shoqëri tregtare kanë filluar që të respektojnë arbitrazhat si institucione të përhershme dhe të veçanta për zgjidhjen e kontesteve nga sfera e tregtisë ndërkombëtare. Rregullat e këtyre

⁴⁰ Pak M., Priznanje I izvršenje sudskih arbitražnih odluka, Zbornik postdiplomskih specijalističkih studija na Pravnom Fakultetu

u Beogradu, me thirrje Ugovonri u međunarodnoj trgovini I, Beograd, 1987

arbitrazheve gradualisht e kanë tejkaluar legjislacionin e vendit dhe janë shndërruar në një sistem autonom i cili është pëlqyer dhe zbatuar nga subjekte të fuqishme ekonomike. Rast tipik subjekteve të këtilla biznesore paraqesin shoqëritë e sigurimit *Lloyd* në Londër si dhe Shoqëria e tregtarëve të miellit *London Corn Trade Association*.⁴¹ Motivi i cili i ka shtyrë subjektet biznesore që lidhur me kontratat ndërkombëtare të kontraktojnë kompetencën e arbitrazhit në rast të ndonjë kontesti ka qenë dëshira që kontesti të zgjidhet me ligj dhe drejtë më mënyrë specifike duke i marrë parasysh doket profesionale dhe rregullat e caktuara të sjelljes. Vet natyra komplekse e strukturës të marrëdhënieve të tregtisë së jashtme kërkojnë një shkallë të lartë të kujdese me rastin e zgjidhjes së këtyre kontesteve. Palët në këto konteste ju takojnë botës së biznesit e që qëllimi parësor i tyre është në përgjithësi zhvillimi i veprimtarisë biznesore sipas parimit të njohur në tregtinë ndërkombëtare “*goodwill*”. Ky parim shpesh shumë më të rëndësishëm e konsideron ruajtjen e marrëdhënieve të mira dhe fer biznesore se sa edhe fitimin e ndonjë kontesti të caktuar. Roli i arbitrazhit të tregtisë ndërkombëtare para së gjithash nuk është vetëm zgjedhja e kontesteve. Nisur nga kjo, arbitrazha para vetës ka edhe misionin e ndërtimit të një praktike tregtare fer dhe parimit juridik – biznesor *bona fides*. Për arbitrazhin potencohet se vepron edhe si faktor psikologjik që jo rrallë ka rol vendimtar në sjelljen e palëve ne veçanti të atyre subjekteve të cilat nuk ju përmbahen standardeve ndërkombëtare të tregtisë.⁴²

Përparësitë e zgjidhjes së kontesteve biznesore ndërkombëtare nëpërmjet të arbitrazhit

Arbitrazhi tregtar ndërkombëtar jo vetëm që paraqet një institucion specifik e kompleks për nga forma e krijimit por vlerësohet të jetë një institucion i përbërë nga një tërësi metodash të procedimit për zgjidhjen e kontesteve që lindin, zhvillohen dhe përfundojnë në sferën e operacioneve të tregtisë ndërkombëtare. E veçanta e këtij institucioni është kompetenca që buron nga vullneti dhe konsensualiteti i palëve kontraktuese.⁴³ Është e njohur se karakteri dhe struktura e komplikuar e marrëdhënieve biznesore ndërkombëtare jo vetëm që kërkon kujdes maksimal por dhe trajtim të veçantë me rastin e paraqitjes dhe të zgjidhjes së tyre nga kjo sferë. Njëri ndër motivet themelore që i shtynë subjektet të përcaktohen që brenda një kontrate biznesore ndërkombëtare, e cila i referohet rregullimit operacioneve dhe marrëdhënieve specifike, në rast të paraqitjes së ndonjë kontesti eventual, është caktimi i saktë kompetencës së gjykatës së arbitrazhit për

⁴¹ Po aty

⁴² Goldsatjn A & Triva S., Međunarodna trgovacka arbitraža, Zagreb 1987 fq. 10

⁴³ Këtë konstatim e potencojn shumica e autorëve që e trajtojnë çështjen e arbitrazhit

zgjdhje e tyre. Kjo për shkak të mbizotërimit të bindjes se çështja kontestuese do të zgjidhet drejtë, shpejtë, profesionalisht dhe nga personalitete që kanë kualifikime dhe cilësi të duhura morale dhe profesionale. Palët para arbitrit të kësaj gjykate zakonisht i takojnë botës së biznesit qëllimi i të cilëve është ushtrimi i aktivitetit biznesor. Nga këto arsye palët ndonjëherë kanë interes më të madh që në këto marrëdhënie t'i ruajnë lidhjet e tyre biznesore dhe pozitën autoritative se sa edhe të fitojnë kontestin e iniciuar.

Roli i arbitrazhit në tregtinë ndërkombëtare nuk është i bazuar vetëm në zgjidhje të kontesteve të caktuara. Para së gjithash ky institucion para vetës ka misionin e ndërtimit të një praktike të bazuara në parime të *fer play* dhe *bona fide* në kuadër të aktiviteteve tregtare ndërkombëtare në përgjithësi. Për arbitrazhin potencohet se vepron edhe si faktor psikologjik që në vazhdimësi ka rolin e injorimit të subjekteve të caktuara të cilat nuk i pranojnë dhe bojkotojnë standardet e pranuar tregtare ndërkombëtare. Andaj, në sferën e qarkullimit dhe operacioneve tregtare ndërkombëtare parimisht në konsideratë merren edhe qëndrimet e arbitrazhit. Sipas rregullit, përveç qëndrimeve të arbitrazheve, konsiderohen, vlerësohen dhe analizohen edhe efektet që vinë nga rreziqet në rast të zgjidhjes së kontestit para këtyre gjykatave. Edhe në këtë kuptim, arbitrazhi kontribuon në tejkalimin e kontesteve dhe krijimin e kushteve për vijimin e rregullt të transaksioneve tregtare ndërkombëtare. Për këtë arsye arbitrazhi ka rol të rëndësishëm jo vetëm në sferën e të drejtës por edhe në sferat e marrëdhënieve politike dhe ekonomike.

Rëndësia e pranimit të palëve kontraktuese që kontesti eventual i tyre të zgjidhet nga ndonjëra nga arbitrazhet kompetente nga lëmi i tregtisë ndërkombëtare është e themeluar edhe për shkak të mosbesimit që këto palë kanë në gjykatat nacionale të vendeve të huaja. Pavarësisht nga parimet dhe bindjet e vendeve të palëve të caktuara për pa anshmërinë gjykatave të rregullta nacionale, prapë se prapë praktika jo rrallë ka treguar se ka raste kur këto gjykata kanë qenë të një anshme në favor të palës vendore. Situata e këtillë e ka favorizuar dhe aktualizuar arbitrazhin si forume serioze e të paanshme në zgjidhjen e kontesteve. Në përcaktimin e palëve të interesuara për arbitrazh ka ndikuar edhe mundësia e zgjedhjes së arbitrit të cilët janë zakonisht ekspertë të qarkullimit tregtarë ndërkombëtar me njohuri të mjaftueshme për teknikat dhe operacionet e biznesit. Ashtu siç mund të zgjedhin arbitrin ose panelin e arbitrave, palët lirshëm kanë mundësi të deklarohen se sipas të cilës së drejtë materiale dhe procedurale do të procedojnë. Përveç kësaj, palët sipas parimit të konsensualitetit kanë të drejtë të zgjedhin vendin e arbitrazhit që nënkupton zgjedhjen e vendit nga i cili arbitri do të nxjerrë vendimin që ka rëndësi shumë ta madhe në fazën e ekzekutimit të tij.

Rëndësia e veçantë e arbitrazhit qëndron pikërisht në shpejtësinë dhe efikasitetin procedural. Në kuadër të procedimit – gjykimit të arbitrazhit sipas rregullit gjykimi është një shkallësh dhe më pak formal se sa ai që nxjerrët gjatë procedurës në gjykatë të rregullt. Vendimit i arbitrazhit është meritore dhe ndaj tij palët nuk mund të ushtrohet ankesë. I vetmi mjet juridik i cili mund të ushtrohet ndaj këtij vendimi është kërkesa për prishjen e vendimit të arbitrazhit për të cilin vendos gjykata e shtetit kompetente sipas vendit ku është zhvilluar procedura. Megjithatë, prishja e vendimit të arbitrazhit mund të ushtrohet vetëm më pretendimet se nuk janë respektuar kushtet procedurale dhe në asnjë mënyrë për shkak të kushteve materiale dhe faktike. Procedura para arbitrazhit është jo publike për shkak të interesit dhe fshehtësive biznesore që kanë palët. Të gjitha këto rrethana kanë ndikuar që arbitrazhi të fitojë rol primar në sferën e zgjidhjes së kontesteve të qarkullimit të tregtisë ndërkombëtare dhe jetës biznesore.

Burimet juridike ndërkombëtare

Konventat ndërkombëtare

Rol vendimtar në evoluimin dhe avancimin e arbitrazhit, në veçanti në sferën e marrëdhënieve të tregtisë ndërkombëtare, kanë pasur dhe kanë konventat e karakterit multilateral, regional dhe bilateral. Dy konventat e para multilaterale sipas të cilave është rregulluar çështja e arbitrazhit ndërkombëtar datojnë para Luftës së Dytë Botërore në kuadër të Lidhjes së Kombeve të lidhur në Gjenevë. Këto janë Protokolli mbi arbitrazhin i nxjerrë më 24 shtator 1923 (*i njohur si Protokolli i Gjenevës*) dhe Konventa për ekzekutimin e vendimeve të arbitrazheve të huaja e datës 26 shtator 1923 (*e njohur si Konventa e Gjenevës*). Në kohën e nxjerrjes së tyre, këto dokumente janë cilësuar të një rëndësie të veçantë duke i pasur parasysh faktet se ato kanë arritur që me shpejtësi t'i tejkalojnë vështirësitë që janë paraqitur me herët nga ky lëmë. Progresin të cilin e fitoj arbitrazhi posaçërisht sipas dispozitave të Konventës për pranimin e ekzekutimit të vendimeve të arbitrazhit ndërkombëtar të vitit 1958 (e njohur si Konventa e New Yorku – t) patën ndikim në zbehjen dhe uljen e rëndësisë së Protokollit të Gjenevës dhe Konventës së Gjenevës. Këto ky dokumente nuk vlejnë më në mes të shteteve të cilat e kanë pranuar dhe Konventën e New York – ut.⁴⁴ Konventat e sipërpërmendura zbatohen vetëm për ato vendet të cilat nuk janë nënshkruese të Konventës së New York – ut, si dhe atyre të cilat e kanë ratifikuar këtë Konventë. Konventa e New York – ut deri me tani paraqet instrument universal juridik – konventë të veçantë ndërkombëtar nga sfera

⁴⁴ Neni VII/2 i Konventës së Nju Jorkut

arbitrazhit të tregtisë ndërkombëtare. Kjo konventë të cilën deri me sot e kanë pranuar rreth 160 shtete zbatohet dhe interpretohet nga ana e gjykatave të një numri të madh të shteteve dhe njëkohësisht paraqet lëndë të veçantë për trajtim shkencor nga doktrina në tërë botën.⁴⁵

Në kuadër të konventave të karakterit regjional të cilat e rregullojnë arbitrazhin e tregtisë ndërkombëtare e rëndësishme është Konventa Evropiane për arbitrazhin ndërkombëtar e nxjerrë me 21 prill 1961 në Gjenevë nga ana e Komisionit Ekonomik të Kombeve të Bashkuara për Evropën. Këtë konventë deri me sot e kanë pranuar 26 shtete evropiane. Sipas qëndrimit të përgjithshme doktrinar, Konventa Evropiane paraqet një etapë të rëndësishme të evolucionit të së drejtës së arbitrazhit të tregtisë së jashtme. Në fund, kur është fjala për konteste nga sfera e investimeve, me rëndësisë të posaçme për zgjidhje të tyre në mes të shtetit dhe subjekteve të caktuara si dhe në mes të vet shteteve është Konventa e Uashingtonit datës 18 mars 1965 e pranuar nga 130 shtete.⁴⁶

Ligjet – model si rregulla të rëndësishme për harmonizimin e arbitrazhit të tregtisë ndërkombëtare.

Njëri nga dokumentet më të rëndësishme për unifikimin dhe harmonizimin e bazës ligjore të arbitrazhit për tregti ndërkombëtare është Ligji – model i arbitrazhit të tregtisë ndërkombëtare i cili është miratuar nga Komisioni i KB me 21 qershor 1985 për të drejtën tregtar ndërkombëtare (UNCITRAL)⁴⁷ Qëllimi themelor i sjelljes së Ligjit – model është konstatuar në përcaktimin e rregullave të përgjithshme të cilat do t'i përcaktonin standardet moderne të një arbitrazhi për tregti ndërkombëtare që do të pranoheshin nga sistemet juridike të shteteve pavarësisht se çfarë sistemi ekonomik që kanë. Në këtë kuptim me Rezolutën e Organizatës së Kombeve të Bashkuara të datës 11 dhjetor 1985 shteteve u është "rekomanduar që të marrin në konsiderim Ligjin – model kur të nxjerrin ose kryejë ndonjë revizion të legjislacionit të vet në mënyrë që ai t'u përshtatet nevojave bashkëkohore për arbitrazhin e tregtisë ndërkombëtare".⁴⁸

Edhe pse ndryshimet në mes të sistemeve juridike nacionale kanë sjellë komplikim në unifikimin e bazës legjislative për arbitrazhin ndërkombëtar, roli i Ligjit – model sot vlerësohet i kënaqshëm. Shkakun e këtij suksesi pa asnjë dyshim duhet kërkuar në karakterin fleksibil të harmonizimit që ky dokument reflekton. Për ndryshim nga legjislacionet

⁴⁵ Peter Gillies & Gabriël Moens; INTERNATIONAL TRADE AND BUSINESS: LAW, POLICY AND ETHICS Cavendish Publishing (Australia) Pty Limited Sydney • London 1998, fq. 729

⁴⁶ Po aty

⁴⁷ Për më shumë shiko në <http://www.uncitral.org/>

⁴⁸ Po aty në pjesën e publikimeve dhe historisë së uncitral – it.

specifike dhe konventave ndërkombëtare të cilat nuk pranojnë modifikimin e rregullave të veta, Ligji – model u propozon shteteve që zgjedhjet e veta nga kjo lëmi t'i rishikojnë dhe t'i harmonizojnë në bazë të Ligjeve – model. Në këtë mënyrë secili shtet është i lirë që për nevoja të procesit të integritetit të harmonizojë legjislacionin nacional në bazë të Ligjeve – model që konsiderohet mjaft fleksibile. Duke i pasura parasysh zgjedhjet që ofrojnë Ligjet – modele, disa nga shtetet kanë vendosur që të ecin më tutje në drejtim të liberalizimit të rregullativës ligjore për sferën e arbitrazhit të tregtisë ndërkombëtare. Ligjet – model janë pranuar nga numri më i madh i sistemeve juridike dhe sot mbi 20 shtete kanë nxjerrë ligjin mbi arbitrazhin të cilat, kush më pak e kush me shumë, janë bazuar pikërisht në këto modele.⁴⁹ Duhet potencuar se këtyre ju kanë bashkuar tetë shtete të SHBA – ve dhe të gjitha provincat në territorin e Kanadës.

Ligji nacional si burim juridik

Burim i rëndësishëm dhe i veçantë juridik për funksionin dhe kompetencën e arbitrazhit të tregtisë ndërkombëtare natyrisht që është ligji nacional. Rëndësia e tij është rritur në njëzet vitet e fundit për shkak sigurisë, efikasitetit dhe profesionalizmit që ka treguar në zgjidhjen e kontesteve eventuale që kanë dal nga zhvillimi i operacioneve të tregtisë ndërkombëtare.

Shkaqet për nxjerrjen e ligjeve të veçanta nacionale për arbitrazhin janë të shumëfishta. Në radhë të parë janë ato të cilat rrjedhin nga operacionet intensive të cilat janë karakteristike për biznesin ndërkombëtar. Arbitrazhi është bërë mënyra me e zakonshme për zgjidhjen e kontestimit eventuale dhe edhe ato shtete të cilat kanë “papajtueshmëri”⁵⁰ me konceptet dhe zgjedhjet e saja çdo ditë janë duke ju nënshtruar një regjimi shumë më të rreptë dhe kërkesave të tregtisë ndërkombëtare që të ndryshojnë qëndrimin në këtë fushë.⁵¹ Në këtë kuadër, Ligji Modeli i Arbitrazhit mbi Tregtinë Ndërkombëtare është provuar të jetë baza më e rëndësishme për modernizimin e rregullave të arbitrazhit të tregtisë ndërkombëtare. Natyrisht kjo nënkupton nevojën që ligjet nacionale në këtë fushë të harmonizohen me te.

Konstituimi i kompetencës së arbitrazhit – kontrata mbi arbitrazhin

⁴⁹Sipas Peter Gillies & Gabriël Moens; INTERNATIONAL TRADE AND BUSINESS: LAW, POLICY AND ETHICS Cavendish Publishing (Australia) Pty Limited Sydney • London 1998 Australia, Ishujt e Bermudeve, Kanadaja, Qiproja, Egjipti, Holanda, Hong Kongu, Meksika, Gjermania, Nigeria, Peru, Singapori, Zvicrra, Tunisi, Ukrainia etj kanë rregulluar çështjen e arbitrazhit në bazë të Ligjit – model –UNCITRAL. .

⁵⁰ P.sh. Rasti i Spanjës

⁵¹ P.sh. Mbretëria e Bashkuar

Juridiksionin ose kompetenca e arbitrazhit është e bazuar në marrëveshje të palëve kontraktues të cilat paraprakisht janë pajtuar që kontestin evidentuar për zgjidhja t'ia besojnë arbitrazhit. Andaj një kontratë e vlefshme për të siguruar kompetencë arbitrazhit është baza e krijimit të juridiksionit dhe në të njëjtën kohë përjashtim (*off*) të një gjykata kompetente shtetërore. Marrëveshja për arbitrazhin shfaqet në dy forma:

- a) E para ka të bëjë me kontraktimin paraprak të kompetencës së saj dhe
- b) E dyta kur palët në një kontest eventual pajtohen ose arrijnë kompromis që ta çështjen ta dërgojnë në një gjykatë arbitrazhi.

Njohja dhe ekzekutimi i vendimeve të arbitrazhit

Problematika e njohjes dhe e ekzekutimit të vendimeve të arbitrazhit pasqyrohet mbi faktin se a mundën ato drejtpërdrejtë të detyrojnë organet shtetërore që t'i ekzekutojnë ato pa përjashtim. Kjo nënkupton se nëse pala e humb kontestin dhe nuk pranon që vullnetarisht t'i përmbush detyrimet nga vendim i arbitrazhit, atëherë të jetë e mundur që ai të ekzekutohet – realizohet vetëm përmes gjykatave kombëtare.

Baza juridike e njohjes dhe ekzekutimit të vendimeve të arbitrazhit buron pikërisht nga autonomia e vullnetit të palëve dhe parimi i konsensualitetit për të ju shmangur juridiksionin të gjykatave të rregullta nacionale dhe kontraktimi i kompetencës së gjykatës së arbitrazhit. Në mënyrë që të shmangen situata të tilla dhe për të lehtësuar njohjen dhe ekzekutimin vendimeve të arbitrazhit, konventat ndërkombëtare (më e rëndësishme në këtë aspekt është Konventa New York) dhe Ligji modeli në mënyrë uniforme ju ofrojnë mundësi dhe detyrë secilit shtet që në kushtet caktuara të për afrojnë, aprovojnë dhe ekzekutojnë Ligjin për arbitrazhin në tregtinë ndërkombëtare me të cilën do të sigurojë njohjen dhe ekzekutimin e vendimeve arbitrazhit. Kjo do të siguronte që vendimi i arbitrazhit, pa marrë parasysh në të cilën territor është marra do të njihet si i detyrueshëm për ekzekutim nga gjykata kompetente në vendin e huaj.

Përfundimet

Procesi i integritimeve shoqërore – ekonomike për vendet të cilat pretendojnë të jenë faktorë të rëndësishëm mbi bazën e funksionit të shtetit ligjor nuk po tregohet i lehtë dhe i thjeshtë. Kjo pikërisht për shkak të kostos jo të lehtë dhe të lartë integrative. Para qeverive dhe institucioneve të caktuara kërkohen angazhime në shumë dimensione për të kanalizuar dhe adresuar veprimtaritë komplekse integruese. Ndër me të rëndësishmet

vlerësohen të jenë edhe ato që kanë të bëjnë harmonizimin e legjislacionit vendor me legjislacionin komunitar që detyrimisht e lehtësojnë ose e rregullojnë tregtinë ndërkombëtare. Zhvillimi i operacioneve të tregtisë ndërkombëtare ka filluar të jetë më i sigurt dhe me dinamik në ato vende ku legjislacioni nacional është harmonizuar me legjislacionin komunitar nëse ai ka arritur që të aprovojë dhe të zbatojë parimet e Ligjit Model për arbitrazhin në tregtinë ndërkombëtare i njohur si Karta e New Yorkut. Qeveritë e përgjegjshme të cilat thellësisht i kuptojnë dhe i zbatojnë parimet e tregtisë së lirë, ecin në drejtim të kufizimit të sovranitetit politik dhe ekonomik në dobi të zbatimit të drejtpërdrejtë të vendimeve të arbitrazhit duke i ekzekutuar pa përjashtim ato. Arsye e një qasje të këtillë qëndron në efektet që ka krijuar e drejta kontraktore, parimet e autonomisë së vullnetit të palëve dhe parimi konsensualitetit për rregullimin e punëve nga sfera e tregtisë ndërkombëtare. Është vërtetuar se është e paevitueshme që vendet të cilat ende nuk e kanë përgatitur bazën legjislative në lëmin e arbitrazhit në tregtinë ndërkombëtare, me urgjencë të angazhohen që ta nxjerrin këtë ligj konform me Ligjin Model për Arbitrazhin e tregtisë ndërkombëtare. Aprovimi dhe zbatimi i këtij ligji do të ndikojnë në dinamizimin e proceseve integrative, në fuqizimin dhe në rritjen e investimeve të huaja të, funksionimin e shtetit ligjor faktorë këto që rrjedhimisht do të ndikojnë në rritjen e vendeve të punës në shumë sektorë ekonomikë.

Literatura e shfrytëzuar ose e konsultuar

1. Gautron Claude J., E drejta evropiane, Shkup 2006
2. Jarrosson CH., La notion d'arbitrage, Paris 1987
3. Ndreca M., Fjalor fjalësh e shprehjesh të huaja, Prishtinë 1986
4. Mire Le Pierre., E drejta e Unionit Evropian dhe politikat e përbashkëta, Shkup 2006
5. Fjalori i gjuhës së sotme shqipe;
6. Peter Gillies & Gabriël Moens; INTERNATIONAL TRADE AND BUSINESS: LAW, POLICY AND ETHICS Cavendish Publishing (Australia) Pty Limited Sydney • London 1998,
7. Pravni Leksikon., Savremena Administracija, Beograd 1964
8. Pak M., Priznanje I izvršenje sudskih arbitražnih odluka, Zbornik postdiplomskih specijalističkih studija na Pravnom Fakultetu u Beogradu, me thirrje Ugovorni u međunarodnoj trgovini I, Beograd, 1987